

Arkeologisk undersökning 2018-2019

Disa 4 (Latinskolan), Ystad

HISS, RAMP OCH LEDNINGAR

RAÄ Ystad 50:1, Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län.

österlen
arkeologi

Österlenarkeologi
Rapport 2019:4

Lars Jönsson

Arkeologisk undersökning 2019

Disa 4 (Latinskolan), Ystad

HISS, RAMP OCH LEDNINGAR

RAÄ Ystad 50:1, Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län

Österlenarkeologi

Lars Jönsson

Trädgårdsgatan 46

271 34 Ystad

Tel: 070-306 36 04

E-post: info@osterlenarkeologi.se

Webb: www.osterlenarkeologi.se

Arkeologisk undersökning 2019

Disa 4 (Latinskolan), Ystad

Hiss, ramp och ledningar

RAÅ Ystad 50:1, Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län.

Österlenarkeologi

Rapport 2019:4

Författare: Lars Jönsson

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Latinskolan i Ystad. Foto från sydost. Foto: Björn Bjelke-Holtermann. Tyréns AB.

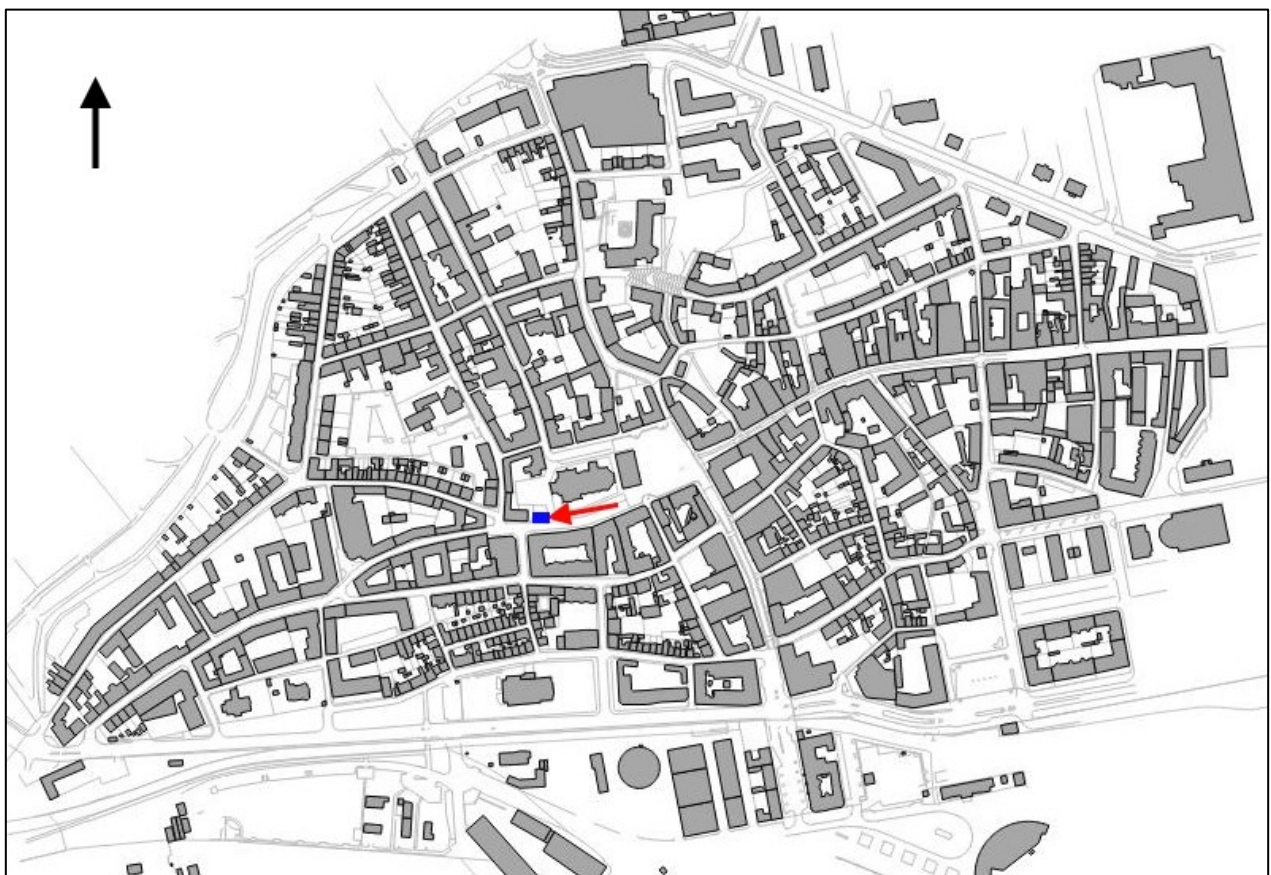
© Österlenarkeologi 2019

Innehåll

Undersökningens bakgrund och resultat	7
Läge och topografi	7
Historik	7
Tidigare undersökningar i kvarteret Disa	8
Undersökningsresultat	9
Tolkning och utvärdering	10
Referenser	10
Internet	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Skåne med platsen för Ystad i den södra delen av landskapet markerad med en röd prick.

Figur 2. Ystads medeltida bebyggelseområde (RAÄ Ystad 50:1). Platsen för undersökningen inom fastigheten Disa 4 (Latinskolan) är markerad med en röd pil. Latinskolan är markerad med en blå rektangel.

Undersökningens bakgrund och resultat

Med anledning av att Ystads pastorat planerar att bygga om Latinskolan, belägen inom fastigheten Disa 4, från kontor till församlingshem, har Österlenarkeologi utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Bland annat skulle en hiss och en ramp byggas samt ledningar anläggas. Samtliga åtgärder krävde varierad omfattning av markgrepp. Markgreppen var förhållandevis ringa, men utfördes i ett område där det tidigare påträffats gravar från den närbelägna kyrkan. Latinskolan är belägen inom fornlämning Ystad 50:1, Ystads medeltida bebyggelselager, ca 15 meter sydväst om Mariakyrkan.

Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län (länsstyrelsens dnr. 431-20685-2016).

LÄGE OCH TOPOGRAFI

Ystad ligger vid Skånes sydkust i den stora bukten mellan Smyge och Kåseberga. Den s.k. sydostmoränen, i huvudsak en kalkrik moränlera, dominerar backlandskapet nordväst och norr om staden.

HISTORIK

Som ort nämns Ystad första gången i skrift 1244. Franciskanerklostrets grundläggning år 1258 eller 1267 talar för att en stad funnits på platsen vid 1200-talets mitt. Stadens ursprung kan sökas i ett av kronan kontrollerat fiskeläge vid åmynningen och i skydd av ett rev. Det ökade handelsutbytet med de tyska hansestäderna omkring 1225–1250 anses vara en viktig utgångspunkt för anläggandet av köpstäder. Mariakyrkan påbörjades i början av 1200-talet. Öster om kyrkan uppkom ett regelbundet planerat torg, Stortorget, som kan ha föregåtts av en långsmal marknadsplats söder om kyrka. Ystads medeltida rådhus låg vid Stortorget, mellan torg och kyrka. Rådhuset brann ner år 1569. Det återuppbyggdes strax därefter, bl.a. med byggnadsmaterial från S:t Nicolai kyrka (Tesch 1983, s. 10ff).

Under medeltiden fungerade torget som en slags arena där borgerskapet kunde exponera sin relativa självständighet genom att visuellt lyfta fram dess förnämsta uttryck: rådhuset. De medeltida rådhusen låg ofta i ett läge mellan stadskyrkan och torget, vilket gav dem visuellt företräde. På så sätt kunde borgerskapet ta initiativet i kampen om stadsrummets betydelse (Larsson & Anglert 2008, s. 92f).

Mellan kyrkan/torget och stranden låg de tyska köpmännens område (fit) och kompanihus. Under medeltiden fanns ytterligare en kyrka, S:t Nicolai, som kan ha varit församlingskyrka öster om ån. Under medeltiden tillkom även flera kyrkliga institutioner. Utanför Österport låg ett spetälskehospital och något längre bort fanns en vallgravsförsedd borg. Vilken roll borgen haft för staden är oklart, men möjligtvis skall den ses mot bakgrund av kungamaktens intresse för stadens utveckling (Tesch 1983, s. 10f; Larsson & Anglert 2008).

Latinskolan

Latinskolan är en av Ystads medeltida tegelbyggnader och ett av de äldsta skolhusen i landet. Latinskolan, vilken är känd i skriftligt källmaterial sedan 1530-talet, byggdes sannolikt omkring år 1500. Byggnaden är belägen endast 15 meter sydväst om Mariakyrkan och ingick i kyrkans bogårdsmur. Byggnaden är uppförd i tegel och bestod av två våningar. Gaveln har praktfull dekoration med blindingar samt en spetsbågig portal på den östra gaveln. Skolbyggnaden berättar genom sin röda tegelfasad, trappstegsgavlar och mönstermurning om ett högkvalitativt

byggnadsskick. Den påkostade utformningen och läget invid Mariakyrkan markerar byggnadens särskilda status i medeltidens Ystad.

Latinskolan var i bruk som skola till 1841. Byggnaden restaurerades 1892–1893 och uppmättes av Nordiska museet 1936–1938. Under 1971–1972 gjordes en större restaurering och intilliggande byggnader revs. Samtidigt utfördes en byggnadsundersökning och en arkeologisk undersökning i byggnaden. I den västra gavelmuren fanns resterna av en äldre gavel. Denna har påmurats och utvidgats i samband med byggnationen av Latinskolan omkring år 1500. Eventuellt har det äldre gavelröset ett samband med den bakugn som anträffades inuti huset. Bakugnen är daterad till skedet 1250–1350 (Tesch 1983, s. 48; www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/byggnadsminnen/latinskolan-i-ystad).

Mellan åren 1972 och 2018 användes huset som kontor, därefter ska det bli församlingshem.

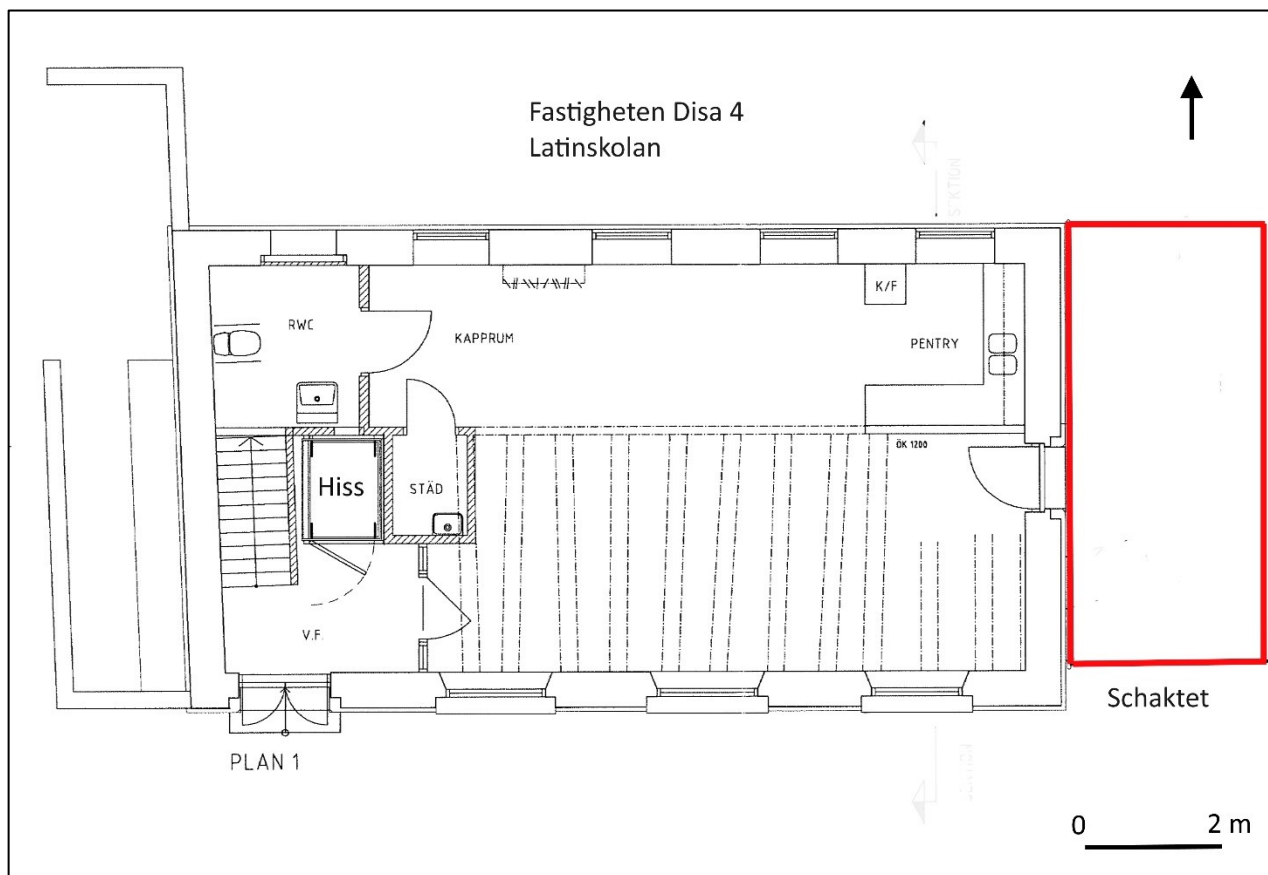
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR I KVARTERET DISA

I kvarteret Disa har det vid ett flertal tillfällen påträffats skelettgravar, tillhörande S:ta Maria kyrkogård (RAÄ Ystad 48:1). Enligt uppgift framkom år 1933 gravar under Latinskolans östra gavel. Skelettgravar har även påträffats inne på gården åren 1960 och 1969. Gravarna som påträffades 1969 utgjordes bl.a. av träkistor. Vid samma tillfälle framkom även ett ca 1,25 meter tjockt kulturlager.

I samband med restaureringen av Latinskolan år 1972 påträffades bl.a. en ugnsanläggning, eventuellt en bakugn, daterad till tidspannet 1250–1350. Vid undersökningen av ugnen framkom bl.a. fyra danska borgarkrigsmynt med datering till 1200–1300-tal (RAÄ Ystad 70) (Tesch 1983, s. 36, s. 48).

Figur 3. Platsen för undersökningsytan inom fastigheten Disa 4 (Latinskolan) i Ystad. Schaktet är rödmarkerat. Underlag: Ystads kommun.

Figur 4. Schaktet för rampen invid Latinskolans östra gavel. Exploateringsytan var ca 18 m² stor. Underlag: Ritning av nparkitekter inför bygglovsansökan.

UNDERSÖKNINGSRESULTAT

På grund av "kommunikationsproblem" informerades inte Österlenarkeologi när schaktningen för hissen och ledningarna skulle genomföras. När antikvarisk personal besökte Latinskolan i början av december 2018 hade schaktningen för hissen och ledningarna således redan genomförts, vilket via ett telefonsamtal även bekräftades av ansvarig byggnadsantikvarie. Byggnadsantikvarien lät meddela att man hade grävt 0,3 meter djupt och endast påträffat omrörda massor. Ett antal foton på hiss- och ledningschakten verkar bekräfta att det endast fanns omrörda massor och recenta ledningar i schakten.

Figur 5. Schaktet för hissen i den västra delen av Latinskolan i Ystad. Foto från sydost. Foto: Björn Bjelke-Holtermann. Tyréns AB.

Schakt för ramp

Däremot kunde schaktningen för rampen, vilken ska uppföras strax öster om Latinskolans östra gavel, övervakas. Efter många olika turer grävdes slutligen schaktet för rampen den 6 februari 2019. Schaktet var ca 6,25 x 2,85 meter stort, dvs. ca 18 m². Schaktet var 0,30 meter djupt i den norra delen och endast 0,10 meter djupt i den södra delen. Överst i schaktet, omedelbart under moderna gatstenar, fanns ett lager av brun sättsand. Sanden var 0,10–0,12 meter tjock. Under sättsanden, i den norra delen av schaktet, framkom ett lager av svart grus. Detta lager var mer än 0,15 meter tjockt och härrör sannolikt från tidigare byggnadsarbeten och renoveringar av Latinskolan. Inget fyndmaterial noterades i sand- och gruslagren. Inga arkeologiska lämningar påträffades i schaktet.

Figur 7. Platsen för rampen utanför Latinskolans östra gavel. Endast gatstenarna är borttagna. Foto från öster. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

TOLKNING OCH UTVÄRDERING

Visserligen övervakades inte schaktningen för hissen och ledningarna inne i Latinskolan, men information från ansvarig byggnadsantikvarie samt foton på hiss- och ledningsschakten bekräftar att det endast fanns omrörda massor i schakten. I schaktet för rampen noterades endast sättsand och svart grus från modern tid.

Inga kulturlager och andra arkeologiska lämningar berördes således av markingreppen vid fastigheten Disa 4.

Referenser

- Larsson, S. & Anglert, M. 2008. *Ystadiana 2008*. Makten och heligheten. Skånska städer. Ystads fornminnesförening. Ystad.
- Tesch, S. 1983. *Ystad I*. Medeltidsstaden 44. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Tesch, S. 2014. *Ystad revisited*. Nya arkeologiska perspektiv på ett gammalt sjöröware- och lurendrejarenäste - trettio år efter projektet Medeltidsstaden.

INTERNET

<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/byggnadsminnen/latinskolan-i-ystad.html>

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer 431-20685-2016
Österlenarkeologis diarienummer ÖA180015
Arkivnummer ÖA180015

Län Skåne
Kommun Ystad
Socken/stad Ystad
Fastighet Disa 4 (Latinskolan)
RAÄ-nummer Ystad 50:1

Ekonomiska kartans blad 1D9e (RT90)
Koordinatsystem SWEREF 99 TM
N koordinat 6143174
E koordinat 425236
M ö.h. 5

Fältarbetsdag 2018-12-11-2019-02-06
Antal arbetsdagar fält 4
Antal arkeologtimmar fält 4

Exploateringsyta 18 m²
Undersökt yta 18 m²

Platschef Lars Jönsson
Personal Lars Jönsson, Henrik Axrud (egen företagare)
Uppdragsgivare Ystads pastorat

LUHMnr:
Fynd:
Dokumentationsmaterial: Fältritning, digitala foton samt minnesanteckningar

Österlenarkeologi

Rapporter 2019

1. Ystads stad. Ledningsschakt och fundament. RAÄ Ystad 50:1 och 35:2. Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län. Arkeologiska undersökningar 2017 och 2018. Lars Jönsson.
2. Bachus södra 9, Ystad. Nybyggnation. RAÄ Ystad 50:1, Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2019. Lars Jönsson.
3. Glemminge 113:1. Fördelningsstation. Glemminge socken i Ystads kommun, Skåne län. Avgränsande arkeologisk förundersökning 2019. Lars Jönsson.
4. Disa 4 (Latinskolan), Ystad. Hiss, ramp och ledningar. RAÄ Ystad 50:1, Ystads stad i Ystads kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2019. Lars Jönsson.